

№ 10 (783)
Сакавік 2020 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

kazeta.by

bfk.by

У нумары:

- ➔ **Экспанат: гадзіннік «Арфей з жывёламі» – стар. 3**
- ➔ **Рэгіён: канферэнцыя, прысвечаная Калінінскай акрузе – стар. 4**
- ➔ **Даследаванне: звянец шархуны – стар. 6**

12 – 13 сакавіка прайшоў I Форум краязнаўцаў Беларусі

Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Мова як на дабрыню замова...

Пяшчотнае гучанне роднага слова мы пачынаем успрымаць з матчыных песень, цудоўных казак, легендаў і паданняў. І, напэўна, няма ні аднаго беларускага пісьменніка, які б не выказаў свайго стаўлення да роднай мовы. У шматлікіх радках падкрэсліваецца яе значэнне ў жыцці грамадства, багацце і адметнасць, паказваецца сувязь мовы народа, культуры і гістарычнай памяці. Да прыкладу, такія радкі Сяргея Законнікава:

*Гэтай ісціне веру дайно,
І яна для мяне, як замова:
У людзей ёсць багацце адно –
Чалавечае, добрае слова.*

Далучыліся да святкавання Міжнароднага дня роднай мовы і бібліятэкі Карэліцкага раёна. Яшчэ за тыдзень да знакавай даты ў кожным «райскім» куточку (менавіта бібліятэка – гэта асабісты рай для чалавека разумнага і пазітыўнага) ладзіліся змястоўныя кніжныя выставы, праводзіліся цікавыя акцыі. У сам дзень свята прайшлі гадзіна роднай мовы «Мова родная – багацце народнае» (Карэліцкая раённая бібліятэка), «Чароўныя гукі роднай мовы» (Райцаўская сельская бібліятэка), гістарычная вандрўка «Погляд праз стагоддзі» (дзіцячая бібліятэка), літаратурныя

чытанні «Сэрцам роднага слова краніся» (Палужская сельская бібліятэка). Гадзіна роднай мовы «Ад зерня – колас. Ад слова – мова» адбылася ў Мірскай гарпаяскавай бібліятэцы. Пад час сустрэчы гаворка вялася пра тое, што сёння на зямлі жыве больш за 300 народаў, і сярод моваў гэтых народаў 19 маюць больш за 500 мільёнаў носьбітаў, і што сёння існуюць 13 славянскіх нацыянальных літаратурных жывых моваў сярод якіх і наша беларуская. Потым зазірнулі ў мінулае і прасачылі шлях станаўлення беларускай мовы, як заўжды – чыталі вершы пра родную мову, спявалі беларускія песні.

Абавязковым пунктам кожнай сустрэчы была агульнанацыянальная дыктоўка. Удзельнікі мерапрыемстваў, а гэта падлеткі, моладзь і людзі старэйшага пакалення, пісалі ўрыўкі з твораў Васіля Быкава ці Уладзіміра Караткевіча.

У раённай бібліятэцы спачатку член Саюза пісьменнікаў Беларусі

Святлана Кошур узгадала мясцовы паэта Івана Жука і яго творчасць, прасякнутую дабрынёй, любоўю да роднай зямлі і матчынага слова. Яго зборнікі вершаў «Бацькоўскі кут», «Адзенне душы», «Фарбы світаньня» – спраўдныя пяльнікі ў беларускамоўнай літаратурнай скарбонцы Карэліччыны. Нездарма яго імя ўнесена ў даведнік Аляксея Пяткевіча «Людзі культуры Гродзеншчыны». А затым С. Кошур прадэклавала ўрывак з аповесці В. Быкава «Альпійская балада». Цягам паўгадзіны (менавіта столькі доўжылася дыктоўка) Іван і Джулія радаваліся сонечнаму летняму дню, паху кветак і травы, сваёй маладосці, ласаваліся чырвонымі зорачкамі – суніцамі, на пэўны час забыўшыся пра небяспеку.

Напрыканцы ўдзельнікі выказвалі сваё пазітыўнае стаўленне да такіх мерапрыемстваў, якія падкрэсліваюць, што мова – душа народа, векавая праца многіх пакаленняў, люстэрка духоўнага жыцця і творчасці грамадства, наш галоўны і неацэнны скарб.

Наталля КАЗАРЭЗ,
метадыст Карэліцкай раённай бібліятэкі

Сябры! Не забывайцеся падпісвацца на «Краязнаўчую газету».
Гэта можна зрабіць да 25 чысла любога месяца.
Кожны падпісчык – голас у падтрымку краязнаўства. Будзьма разам!
Падпісныя індэксы: індывідуальны – 63320, вядомасны – 633202

Каб слова беларускае гучала

Штодзённае жыццё беларускага народа не магчыма без роднай мовы: яна гучыць у дзіцячых садках і школах, з экрану тэлевізараў і радыёпрыёмнікаў, з тэатральных падмосткаў, чуецца ў грамадскім транспарце. Беларускія словы сустракаюць замежных гасцей у аэрапортах і вакзалах, ажываюць у назвах гарадоў і вёсак... Можна бясконца доўга пералічваць куточки нашага жыцця, дзе родная мова адчувае сябе годна і свабодна.

Гродзенская вобласць па працягу трынаццаці гадоў прымае ўдзел у агульнанацыянальнай дыктоўцы, якая традыцыйна праходзіць 21 лютага. Сёлета да яе далучыўся і Зэльвенскі раён. Калектыў Князеўскай сярэдняй школы адгукнуўся на прапанову Зэльвенска-

га райвыканкама і прыняў удзел у напісанні Гродзенскага абласнога дыктанта «Праўда-памяць», прысвечанага 75-годдзю Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне.

Супрацоўнікі школы знайшлі час і прыйшлі ў кабінет беларускай мовы для напісання дыктоўкі, што

праводзілася ў рамках акцыі «Беларусь помніць». Пасля заканчэння адзначылі, што спачатку было хваляванне, ці справяцца з тэкстам. Аднак яно хутка прайшло, калі пачулі тэкст, бо многія з прысутных наведвалі музей Вялікай Айчыннай вайны ў Мінску.

Таксама ў межах святкавання Міжнароднага дня роднай мовы ў школе прайшоў конкурс чытальнікаў твораў беларускамоўных аўтараў. Удзельнікаў узнагародзілі граматамі і дыпламамі. Акрамя таго вучні школы падтрымалі абласны флаер-фэст «У любімай мове, роднай, наскай. Ах, якія словы...».

*Вольга НАРУШ,
намеснік дырэктара
Князеўскай СШ,
Зэльвенскі раён*

Сцежкамі роднага краю

19 лютага ў гасцёўні Мастоўскай раённай бібліятэкі прайшла прэзентацыя «Турыстычнымі сцежкамі Мастоўшчыны», прымеркаваная да Года малой радзімы ў рамках раённай бібліятэчнай праграмы «Тут мы жывём, і край нам гэты дарагі». Таксама дэманстравалася кніжная выстава «Мастоўшчына турыстычная».

Удзельнікі мерапрыемства здзейснілі віртуальнае падарожжа па Мастах, па ра-

ёне, які сёлета адзначае сваё 80-годдзе.

Наш край багаты на знакамітых землякоў. Вёскі Лунна, Багатырэвічы, Мінявічы звязаныя з імем вядомай пісьменніцы Элізы Ажэшка. У гады Вялікай Айчыннай вайны нашыя землякі абаранялі зямлю ад ворага. Ураджэнец вёскі Дубна Сяргей Крывец, беларускі паэт, ваяваў і быў цяжка паранены ў польскім Гданьску. Міхал Белуш, ураджэнец вёскі Руда Ліпчанская паўтарыў подзвіг А. Матросова.

На сустрэчы прысутнічаў дырэктар рэспубліканскага ландшафтнага заказніка «Ліпчанская пушча» Андрэй Верабей, які пазнаёміў з трыма турыстычнымі маршрутамі па раёне: маршрут сплаву па Шчары, маршрут сплаву па Нёмане і веласіпедны маршрут. У рамках праекта «Гарадскі веларух у Беларусі», што фінансуецца Еўрапейскім Саюзам і рэалізуецца Цэнтрам экалагічных рашэнняў і Мінскім веласіпедным таварствам, створаны веласіпедны маршрут працягласцю 32 кіламетры. Сёння ландшафтны заказнік актыўна займаецца аховай раслінных і жывёльных відаў Гродзенскай вобласці. У яго вялікі патэнцыял, які складаецца з найкаштоўнейшага прыроднага кампанента пушчы, самабытнай культуры, археалагічных і архітэктурных помнікаў. Усё гэта садзейнічае паспяховаму развіццю экатурызму.

Прысутныя даведаліся шмат цікавага і карыснага для сябе. Бо добра і цікава можна адпачыць і ў сябе дома, у Мастоўскім раёне.

*Ірына КАВАЛЕЎСКАЯ,
бібліяграф аддзела
абслугоўвання і інфармацыі
Мастоўскай раённай бібліятэкі*

На тым тыдні...

✓ **3 сакавіка** ў Мінскай гарадской ратушы адбылася прэзентацыя серыі жывапісных працаў «**Імя ў гісторыі Мінска. Гістарычныя асобы ў партрэтах сучасных мастакоў**». Экспазіцыя прысвячаецца першаму летапісному ўзгаданню Мінска ў «Аповесці мінулых гадоў». Прадстаўлены партрэты першага менскага князя Глеба Усяславіча, менскага кашталяна Яна Янавіча Глябовіча ды іншых асобаў, што адыгралі значную ролю ў гісторыі горада. Пра іх распавялі на экскурсіі-лекцыі навукоўцы.

Фота Наталі КУПРЭВІЧ

✓ **4 сакавіка** ў мастацкай галерэі «Універсітэт культуры» адбылося ўрачыстае адкрыццё выставы «**Эрык Ліпінскі – Карыкатура**» з калекцыі варшаўскага Музея карыкатуры (Польшча), арганізаванай сумесна з Польскім Інстытутам у Мінску. Э. Ліпінскі – аўтар плакатаў, кніжных ілюстрацыяў, карыкатурыст, сатырык.

Скончыў Варшаўскую Акадэмію мастацтваў; у 1935 г. разам са Збігневам Міцнерам заснаваў сатырычны часопіс «Szpilki» і цягам некалькіх гадоў быў яго галоўным рэдактарам. Пад час Другой сусветнай вайны Э. Ліпінскі супрацоўнічаў з польскімі рухам супраціву, апошнія дні вайны правёў у зняволенні (у тым ліку ў канцэнтрацыйным лагеры «Auschwitz»). Па вайне супрацоўнічаў з вядучымі газетамі і часопісамі Польшчы. У 1978 г. заснаваў у Варшаве Музей карыкатуры, яго ўласныя зборы сталі падмуркам музейнай калекцыі. Ініцыяваў стварэнне Асацыяцыі польскіх мастакоў карыкатуры і Сацыяльнага камітэта па догляду за могілкамі і помнікамі яўрэйскай культуры ў Польшчы. Узнагароджаны Залатым крыжам за заслугі ў мастацкай дзейнасці; у 1991 г. атрымаў званне Праведніка народаў свету.

Ганаровы гасць вернісажу – дырэктар варшаўскага Музея карыкатуры Эльжбета Ласкоўска.

З карыкатурамі, кінаплакатамі, вокладкамі для часопісаў Э. Ліпінскага можна пазнаёміцца да 18 сакавіка.

✓ **5 сакавіка** ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі прайшло адкрыццё мастацкай выставы «**Палітра вясны**». Гэта праект-віншаванне, прызначаны нагадаць пра хуткае абуджэнне прыроды. Прадстаўлены творы членаў Беларускага саюза мастакоў – жывапісцаў і графікаў. Удзельнікі выставы – сталыя мастакі, прафесіяналы, імёны якіх шырока вядомыя ў айчынным культурным асяроддзі і за мяжой, і маладыя яркія зорачкі, якія толькі пачынаюць зьяць на небасхіле айчыннага жывапісу.

Творы можна пабачыць да 5 мая.

✓ «Вясна пазірае з высокага неба, у сонцавых косах іскрыцца. З-пад снегу выходзіць зямля глеба, расплюшчвае вочы крыніца», – радасна вітаў «раніцу года» Якуб Колас у вершы «М.Д.М.», прысвечаным любай жонцы.

З першым вясновым цяплом ды лагодным сонейкам прыходзіць свята прыгажосці, пашчоты і каханя – Міжнародны жаночы дзень. Незвычайны падарунак для мілых дзяўчатаў і жанчынаў падрыхтавалі супрацоўнікі Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа і выхаванцы творчых аб'яднанняў Мінскага дзяржаўнага палаца дзяцей і моладзі. **6 сакавіка** тут прайшло свята «**Вясна расчыняе наўсцяж аканіцы**». Удзельнікаў чакалі адкрыццё выставы дзіцячай творчасці, паказ калекцыяў моднага адзення (кіраўнік – Святалана Калістратава), майстар-класы. Дзеці таксама выраблялі незвычайныя паштоўкі для мамы, пашпылі з тканіны птушачку.

3-пад музейнага шкла

Камінны гадзіннік «Арфей з жывёламі»

Адным з апошніх набыткаў Нацыянальнага гісторыка-культурнага музея-запаведніка «Нясвіж» з'яўляецца камінны гадзіннік «Арфей з жывёламі». Выраблены ў Францыі ў пачатку XIX стагоддзя (метал, бронза, эмаль; ліціц, чаканка, залачэнне, зборка ручная; 56,5 x 45,5 x 16,5 см).

Корпус гадзінніка дэкараваны скульптурнай кампазіцыяй «Арфей з жывёламі», цэнтральнай фігурай якой з'яўляецца герой грэчаскіх міфаў Арфей – сын музы Каліёпы і рачнога фракійскага бога Ээгра. Яго вобразу прысвечана мноства твораў мастацтва.

Арфей трымае ў руках флейту, побач стаіць кіфара. Майстар спеваў і цудоўнай ігры на музычных інструментах з дапамогай захапляльнай ўлады гукаў падпарадкоўваў сабе жывёлаў, расліны, камяні, ствараў навокал атмасферу гар-

моніі і міру. На спіне Арфей нясе калчан і стрэлы, лук ляжыць на цыфербляце – напамін пра ўдзел у паходзе арганаўтаў па залатое руно, дзе здзейсніў мноства подвигаў. Гарманічная сцэна падкрэслена прысутнасцю жывёлаў: карова і сабака прыслухоўваюцца да музыкі, авечка цягнецца да вады, што струменіцца праз камяні. Скульптурная кампазіцыя размешчана вакол круглага цыферблята з рымскімі цыфрамі на бронзавым пастаменце, які сімвалізуе гару з дрэвам дуба. Аснова ўпрыгожана рэльефнымі аркамі з выявамі драконаў і знакаў задыякальнага сузор'я, устаноўлена на чатырох рэгулюемых ножках.

Характар мадэлявання кампазіцыі адпавядае французскім гадзіннікам пачатку XIX стагоддзя. Механізм гадзінніка французскага ўзору, з двума заваднымі барабанами, ан-

керным спускам. Клеймы на механізме і надпісы на цыфербляце адсутнічаюць. Французскі гадзіннік аналагічнай мадэлі, датаваны 1805 годам, з надпісамі на цыфербляце: «Tarault a Paris / Faub. St. Honore» апублікаваны ў каталогу «Elke Niehuser. French Bronze Clocks, 1700 – 1830. A Study of the Figural Images, 1999, с. 68».

Выкарыстанне пазалочанай бронзы для вырабу прадметаў раскошы дасягнула свайго піку ў пачатку XIX стагоддзя ў Францыі. Галоўная прычына поспеху абумоўлена тэхнічнымі якасцямі, уласцівымі бронзе: яна танней, чым золата і срэбра, лёгка паддаецца фармоўцы і мастацкай апрацоўцы. Бронза стала любімым матэрыялам для вырабу карпусоў гадзіннікаў, кандэлябраў, дэкору мэблі, якія ў руках выбітных майстроў-ліцейнікаў бронзы і гравёраў становіліся аб'ектамі мастацтва.

Людміла ЖУК,
малодшы навуковы супрацоўнік
Нацыянальнага гісторыка-
культурнага музея-запаведніка
«Нясвіж»

Літаратурны ўніверсітэт Бярэзінскай раённай бібліятэкі 5 гадоў дапамагае бібліятэкаркам пашыраць свой круггляд, напрацоўваць навыкі літаратурнай ацэнкі, вызначаць кніжныя прывяртэты прапаганды сярод наведнікаў. Асабліва запатрабаваныя матэрыялы паводле творчасці беларускіх пісьменнікаў-юбіляраў года. Асноўная думка такіх сустрэч: літаратура – наш нацыянальны пашпарт, па якім нас пазнаюць у свеце.

Лютаяўскія заняткі літаратурнага ўніверсітэта былі прымеркаваны да 95-х угодкаў з дня нараджэння народнага пісьменніка Беларусі Івана Навуменкі, пазначанага п'яткай выключнага агіт-кампаніі на Бярэзіншчыне «Бяры прыклад з пісьменніка», якая стартвала 16 лютага, у дзень нараджэння пісьменніка і прымеркаваная да Года малой радзімы і Міжнароднага дня роднай мовы.

Сёння выключна актуальнае выказванне пісьменніка: «Радзіма – не там, дзе жывецца больш сытна, а там, дзе твае карані». Парастак яго жыцця ўзыйшоў у 1925 г. у мястэчку Васілевічы Рэчыцкага раёна, дзе гудкі цягнулі змешваліся з мыканнем кароваў і кудхатаннем курэй. Бацька працаваў на чыгунцы стрэлачнікам, маці – звычайная сялянка. У сям'і было чацвёра дзяцей; не раскашавалі: вярталі амаль ніякай, даношвалі абноскі. На дзве сотні перадаваенных рублёў пуцявога абходчыка ды на бульбу, што дазвалялі чыгунчаникам саджаць на паласе адчужэння, бацька цягнуў сям'ю і яшчэ выкручваюся плаціць за навучанне – старэйшыя класы перад вайной былі платныя. Хлопцы ў саматканых штанах старанна вучыліся, шмат чыталі, бачылі сябе ва ўніверсітэтах, вайсковых вучылішчах.

У роднай вёсцы Іван убацьку свет і спакаяў спасцігаваў яго, усё шы-

Прыслухоўваемся да пісьменніка

рэй рассоўваючы ягоныя даляглыды. Сялянскае маленства навучыла веданню таямніцаў жыцця. З усюга, што запала ў дзіцячую душу і больш запомнілася, – птушкі і кнігі. Птушак прыносіў дадому, бо хацеў пацуюць іх спеў, а потым выпускаў на волю, бо ведаў – воля найдаражэй за ўсё!

Любоў да кніг запаланіла сэрца хлапчука з простага сям'і. Па начах залазіў высока на стэху і чытаў пры святле месяца. Большасць кніг прачытаў да 6 класа, быў запісаны ў 4-х бібліятэках. Рана пачаў чытаць Бальзака, Стэндаля, Коласа. Захапіўся коласаўскай «Дрыгвой», сабраў больш 10-і выданню гэтай кнігі. Антантан кніжнік Навуменка быў частым наведнікам букіністычных крамаў. З яго кнігазборам магла паспаборнічаць бадай што толькі прыватная бібліятэка Барыса Сачанкі.

Народны пісьменнік дзейнічаў па прынцыпе: калі ты быў сведкам вялікай падзеі, ты павінен апісаць яе – для самога сябе, для свайго народа, для гісторыі. На першую чвэрць ягонага жыцця прыпалі гады Вялікай Айчыннай вайны. У 20 гадоў ужо меў 4-гадовы суровы і цяжкі досвед падпольшчыка, партызана, салдата. Калі пачалася вайна, Навуменку па ўзросце не забралі на фронт. Ён разам з сябрамі апынуўся пад акупацыяй. Было жаданне стаць уоплеч з дарослым, узяць зброю. З іншымі вучнямі старэйшых класаў быў удзельнікам падпольнай групы, затым сувязным партызанскай брыгады імя П.К. Панамарэнка. Тэрмінова ўзяліся вучыцца нямецкую мову па падручніку 5-га класа – і веданне мовы спатрэбілася: на першым годзе акупацыі навучыліся чытаць нямецкую газету. За добрае веданне мовы Навуменку залічылі ў

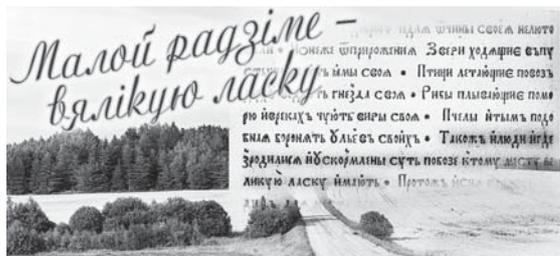
франтавую разведроту. Даводзілася выпузаць на нейтральную паласу, далучацца да нямецкай сувязі і падслухоўваць. Аднойчы удалося падслухаць, што немцы збіраюцца ўзарваць плаціну вадасховішча, каб затрымаць наступленне Чырвонай Арміі. Паспелі папярэдзіць. За гэта Навуменка атрымаў ордэн Чырвонай Зоркі. Закончыў вайну старшыня армейскай разведкі. Вайна надта прарэдзіла шэрагі яго равеснікаў: з вайсканога класа ацалелі чацвёра. Ад імя свайго пакалення Навуменка шмат пісаў пра вайну. За 15 гадоў выдаў 27 кніг, вядомы найперш як аўтар «Партызанскай трылогіі» раманаў «Сасна пры дарозе», «Вечер у соснах», «Сорак трэці», што стваралася цягам 13-і гадоў і з'яўляецца праўдзівай мастацкай хронікай той страшнай вайны. Апавяданне пра Сталінград у 1985 – 1990-я гг. друкавалі ў амерыканскіх газетах. А усю на рахунку пісьменніка 15 праязінчых зборнікаў, 200 навуковых працаў і 10 манаграфіяў. Пісаць пачаў гадоў у 30. Літаратура пачыналася з апавяданняў, у якім ішоў ярвычы жыццёвы матэрыял, самае чыстае і ваякае зерне. Пехатою па разбітых пасляваенных дарогах дабіраўся малады журналіст мазырскіх газеты ў самыя аддаленыя куткі палескай глыбіні. Потым працаваў у газеце «Звязда» і часопісе «Малодосць», завочна вучыўся на філалагічным факультэце БДУ, скончыў аспірантуру. Займеў шэраг рэгаліяў: лаўрэат Дзяржаўнай прэміі, доктар філалагічных навук, прафесар, дырэктар Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы, заслужаны дзеяч навук Рэспублікі Беларусь. Быў старшынёй Вярхоўнага Савета Беларусі, віцэ-прэзідэнтам АН БССР, але лічыў свайго галоўнага пасада і пісьменніцтва.

Грамадзянін, беларус Навуменка жыў па прынцыпе: «Радзімы вялікай няма без малой. Каб любіць Беларусь, трэба яе ведаць!». Шмат ездзіў па свеце, тры месяцы быў у ЗША як член Беларускай дэлегацыі на сесіі ААН. Пры гэтым не страчваў адчуванне кроўнай сувязі са свайой Бацькаўшчынай. Прызнаваўся: «Лепшай краіны чым Беларусь, для мяне няма! Гэта мая радзіма, жыццё, лёс. Той, хто пакідае сваю Радзіму і жыве на чужыне, няшчасны, бо парывае жывыя карані, якія сілкуюць жыццёвыя сілы».

Выкладчык літаратуры, акадэмік Навуменка вылучаўся выключнай дасведчанасцю. Слыў сапраўдным моўным паліглотам. Па-нямецку чытаў і гаварыў сабодна. Дастаткова добра размаўляў па-французску і па-англійску, чытаў па-польску, быў старшынёй камітэта славістаў. 20 кніг пераклаў на рускую мову. Верны прынцыпу: «Паважай чужое, любі сваё», любілі ў латынь і замежныя мовы, меў устойлівае амплуа прыхільніка роднай мовы, гаварыў паўсюль і заўсёды выключна па-беларуску, чым спраўджаў на ўласным прыкладзе мудрую выснову: «Беларусам нельга звацца, калі роднай мовы цурацца».

Спаздземся, што агіт-кампанія «Бяры прыклад з пісьменніка!», прысвечаная юбіляру года І. Навуменку, стане для бярэзінцаў сапраўднай школай патрыятызму, беларускасці, кніжнасці, інтэлігентнасці, культурнасці і адукаванасці. Надзвычай актуальна сёння праблема выхавання дзяржаўнага чалавека, патрыёта, інтэлігента. Для свету мы цікавыя менавіта свайёй самабытнасцю. Нацыянальную ідэю шукаць не трэба. Гэта вернасць Бацькаўшчыне, адраджэнне і абарона традыцыйных каштоўнасцяў, вынішчэнне пераймання чужога ладу жыцця, іншаземнай культуры ды ідэяў ілжэпатрыятызму.

Тамара КРУТАЛЕВІЧ,
загачык адрэдактарыні
Бярэзінскай ЦРБ

Юбілею акругі прысвячалася

Напрыканцы мінулага года ў Клімавіцкім краязнаўчым музеі па ініцыятыве яго дырэктара Дар' Эверс прайшла навуковая краязнаўчая канферэнцыя «Усходняя Беларусь у 1920-я гады: да 95-годдзя Калінінскай акругі».

Пачаў яе настаўнік гісторыі Клімавіцкай СШ № 1 Пётр Шутаў, які распавёў пра гісторыю акругі ў 1924 – 1927 гадах, калі яе жыхары карысталіся чатырма дзяржаўнымі мовамі БССР: беларускай, рускай, яўрэйскай і польскай.

Малодшы навуковы супрацоўнік краязнаўчага музея Марына Садохіна расказала пра развіццё суседняга Касцюковіцкага раёна ў 1920-я гады, тэрыторыя якога таксама ўваходзіла ў Калінінскую акругу.

Найбольш поўным і спазнаваўчым, на маю думку, быў даклад краязнаўцы, старшыні ТБМ імя Ф. Скарыны г. Магілёва Алега Дзьячкова – «Калінінская акруга па водле дакументаў Дзяржаўнага архіва грамадскіх аб'яднанняў Магілёўскай вобласці». Ён распавёў пра неардынарную асобу кіраўніка Калінінскай акругі – Алеся Фаміча Адамовіча, які ўзначаліў яе ў 24 гады і стаў адказным за 7 534 квадратныя вярсты яе тэрыторыі і жыццё больш чым 400 тысячаў жыхароў.

У архіве захаваліся і цяпер рассакрэчаныя яго пісьмы-справаздачы адказным сакратарам ЦК КП(б) Т. Асаткіну і іншым, старшыні Саўнаркама БССР т. Адамовічу. З іх даведваемся, што новы кіраўнік акругі з першых дзён працы ўзяў жорсткую лінію кіравання, што сам прызнае ў адным з сваіх пісьмаў у ЦК.

І трэба адзначыць, што іншага выйсця ў яго не было. Акруга, якая раней адносілася да РСФСР,

апынулася ў поўным заняпадзе: камунальная гаспадарка разбураная, будынкі не рамантаваліся, а самыя лепшыя былі дэнацыяналізаваныя. Паўгода, як акруга (дакладней кажучы, Калінінскі павет Гомельскай губерні) адышла БССР, а ўлады быццам бы і зусім не было. З боку чыноўнікаў – п'янства, сваркі, абьякавацкіх дапрацы.

У Клімавічах не было ніводнага завода, бо акруга сельскагаспадарчая, у якой налічваліся 65 082 сельскія гаспадаркі. У раёне меліся 16 ветраных і 10 вадзяных млыноў, але яны былі даведзены да ручкі і здадзены ў арэнду за мізэрную плату. Ці не таму ўзніклі вялікія праблемы з мясцовым бюджэтам? Вось чому кіраўнік акругі б'е трышчу: калі Саўнаркам краіны не дапаможа грашыма, будзе застой у працы. Ён таксама анулюе раней заключаныя дамовы з некалькімі арандатарамі млыноў, дзе была самая нізкая плата за арэнду.

Нягледзячы на тое, што гаспадарчых клопатаў у яго хапала, А. Адамовіч шмат увагі надаваў асвете людзей у акрузе.

На 1 верасня 1924 года, праз два тыдні пасля яго прыезду на працу ў Клімавічы, народнай адукацыяй у акрузе было ахоплены дзяцей узростам ад 8

да 11 гадоў – 68 %, а ад 12 да 15 гадоў – 7 %. У новым навучальным годзе запрацавалі 2 дзевяцігадовыя школы, 3 сямігадовыя, 2-й ступені 11 школаў, а 1-й ступені – 14. У сельскай мясцовасці налічвалася 348 школаў 1-й ступені, 2 прафтэхшколы і 35 дагаворных школаў з мясцовым кіраваннем.

Народны камісарыят асветы БССР ішоў насустрач у адказ на шматлікія пісьмы-звароты кіраўніка акружкама. У сувязі з правядзеннем у рэспубліцы беларусізацыі ў паветы камандзіраваліся дзеячы культуры. Іхалі сюды выступаць з лекцыямі Якуб Колас (той наведваў Магілёўшчыну аж 20 разоў!), Цішка Гартны, Максім Гарэцкі ды многія іншыя.

А некаторыя прадстаўнікі інтэлігенцыі ехалі ў Калінінскую акругу на часовае альбо сталае жыхарства і працу па запрашэнні акружкама, напрыклад, Андрэй Александровіч, Цішка Гартны, Паўліна Мядзёлка, Сяргей Анісай, Уладзімір Дубоўка, Алякс Дудар, будучы аўтар «Краёвага слоўніка Усходняй Магілёўшчыны» Іван Бялькевіч, які быў

рэпрэсаваны, як пасля і сам А. Адамовіч.

У раёнах акругі былі створаны краязнаўчыя таварыствы. Так, у Бялынкавіцкім налічваліся 22 краязнаўцы, а ў Клімавіцкім – 97. Улетку 1925 года Клімавіцкі раён пераваля на карыстанне беларускай мовай, а сталіцу толькі праз год. Па правядзенні беларусізацыі акруга была першай у рэспубліцы. Зводкі ГПУ стракацелі шматлікімі паведамленнямі тых, хто выказваўся супраць беларусізацыі, але А. Адамовіч патрабаваў, каб людзей не каралі, а растлумачвалі, прасвятлялі іх невуцтва.

Па прыездзе на працу А. Адамовіч з цяжкасцю адшукаў у акружкаме камплект рэспубліканскай газеты «Звязда». Камплекта «Советской Белоруссии» увогуле не знайшоў. Газетаў «Правда» і іншых зусім не было. Ён так хацеў, каб усе члены гарадской партыйнай арганізацыі чыталі газеты, прымусіў усіх выпісаць іх, але з 84-х камуністаў газеты чыталі толькі не больш за 10 чалавек.

Невыпадкова паэт У. Дубоўка пра такога рупліўца беларусізацыі напісаў паэму «Калініншчына». А. Адамовіча праз год працы ў Клімавічах перавалі ўздымаць ужо Полацкую акругу, дзе больш чым дзе ўкаранілася русіфікацыя. Пазней ён стаў загадчыкам аддзела друку ЦК КП(б) Беларусі. Гэта было другое яго павышэнне па дзяржаўнай службовай лесвіцы...

На канферэнцыі выступілі з дакладамі таксама прафе-

сар кафедры ўсеагульнай гісторыі гісторыка-філалагічнага факультэта Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.А. Куляшова, кандыдат гістарычных навук Аляксандр Коласаў, магістр гістарычных навук Цэнтра першабытнай археалогіі г. Магілёва Аляксандр Балбераў, дырэктар Ціманаўскай СШ Клімавіцкага раёна Пётр Пашкоў і студэнткі 4-га курса гісторыка-філалагічнага факультэта МДУ Кацярына Вараб'ева і Таццяна Чэраднічэнка.

Настаўніца Смалявіцкай раённай гімназіі Ганна Севярынец прадставіла змястоўны даклад «Калініншчына ў тэкстах міжваенных літаратараў: паэзія, мемуарыстыка, эпісталары, тэлеграмы», але, на жаль, не змагла ўдзельнічаць у канферэнцыі. Але яе даклад быў зачытаны і выклікаў несумненную цікавасць у слухачоў.

Краязнаўца А. Дзьячкоў прапанаваў назваць адну з вуліцаў у Клімавічах імям паэта, рэдактара акруговай газеты «Наш працаўнік» А. Александровіча, які потым стаў членам ЦВК БССР і членам-карэспандэнтам Акадэміі навук БССР, а затым быў рэпрэсаваны. Яму, аднак, пашчасціла выжыць у нялёгкіх лагерных умовах і пасля выхаду на волю падрыхтаваць двухтомнік сваіх выбранных твораў.

Дадамо, што яшчэ адну вуліцу раённага цэнтра добра было б назваць імям А. Адамовіча, актыўнага ўдзельніка беларусізацыі 1920-х гадоў. Цікава, а што на гэта скажа Клімавіцкі райвыканкам?

*Іван ЛАПО, краязнаўца, журналіст, г. Клімавічы
Фота з фондаў Клімавіцкага краязнаўчага музея і Дар' ЭВЕРС*

Мастачка з Нясутычаў

(Працяг. Пачатак у № 9)

Нялёгкім было рашэнне пакінуць родныя мясціны, але нават праца загадкамі дзіцячага прытулку ў час акупацыі магла каштаваць жыцця не толькі А. Стагановічу, але і яго сям'і, бо іх чакала высылка ў Гулаг. Таму на адной фурманцы, нават не захапіўшы рэчаў, улетку 1944-га сям'я пакінула Навагрудак. Разам з ім і адным абозе ехалі настаўнікі гімназіі, у якой вучылася Тамара, і настаўніцкай семінарыі, якую скончыў яе брат Лёва. Іх шлях ляжаў праз Ліду і Гродна ў Беласток. Там давялося перасесці ў адкрыты вагон, у якім перавозілі вугаль, каб дабрацца да Кёнігсберга.

У Кёнігсбергу пераселі ў закрытыя вагоны таварнага цягніка, але дзяўчынка радавалася ўжо таму, што не мокне пад час дажджу. У такім няўтульным цёмным вагоне паўгаłodная сям'я Стагановічаў дабралася да Берліна, а адтуль накіравалася ў Аўстрыю, дзе ў невялікім гарадку жыла бацькава пляменніца з Нясутычаў. Яны з мужам працавалі ў баўёра. Спачатку ўладкаваліся ў яго. А. Стагановічу з сынамі, потым сям'і давялося перабрацца да іншага гаспадары, дзе мужчынаў чакала цяжкая фізічная праца на вінаградніку, а 14-гадовая Тамара мусіла мыць падлогу ў гаспадароў, забяўляць іх 8-гадовую дачку і дапамагаць на кухні. Дзяўчынка адчувала сябе нявольніцай. У яе не было цёплага адзення, яна дрэнна харчавалася, але час ад часу без дазволу гаспадароў прыносіла матулі некалькі бульбінак, каб пакарміць маленькага браціка, баючыся, каб не трапіць за рэгу ў канцлагер. Вясной 1945 г. сям'я перабралася ў невялікае мястэчка непадалёк Мюнхена, дзе прыпынілася ў спагадлівай жанчыны-немкі, якая паставілася да іх па-хрысціянску, дала прытулак і дапамагала, пакуль не з'явіліся там амерыканскія войскі. Толькі тады бацькі здолелі адшукаць старэйшага сына Шуру, якому ўдалося вызваліцца з канцлагеру Дахау, дзе ён прабыў амаль 4 гады.

Разам з бацькамі Тамара пераязджае ў невялікі гарадок Мэрынг і паступае вучыцца ў 4-ы клас украінскай гімназіі ў суседнім Аўсбургу, дзе настаўнікамі былі былыя выкладчыкі пражскіх універсітэтаў. Хаця гімназію некалькі разоў пераводзілі з аднаго гарадка ў другі, выкладчыкі мяняліся, а жыццё даводзілася ў інтэрнаце, вучылася Тамара выдатна. За год яна добра засвоіла ўкраінскую мову. Ёй увесь час вельмі хацелася займацца маляваннем, але не заўсёды была такая магчымасць. Яна часта наведвала бібліятку, сярод любімых аўтараў былі Міцкевіч, Гоголь, а пазней і Дастаеўскі. Вельмі ўражала дзяўчынку наведванне замка баварскага караля Людвіка, які сваёй рамантычнай прыгажосцю і цудоўным аздабленнем нагадаў ёй чароўныя матуліны казкі. Дзяўчынку заварожвалі і высачыз-

Дзеці Стагановічаў: Юры, Аляксандр, Лёў і Тамара ў Нямеччыне пасля прыходу амерыканскай арміі

ныя скалы Альпаў, у атчэнні якіх знаходзілася школа, і цудоўныя азёры сярод гор, і фрэскі тутэйшай царквы, і звычай мясцовага насельніцтва, і выдатныя працы нямецкіх мастакоў у мюнхенскай карціннай галерэі, куды гімназістаў вазілі на экскурсію.

У 1949 г. дзяўчынка паспяхова скончыла гімназію і пачала марыць аб мастацкай адукацыі, бо атрымала стыпендыю амерыканскага каледжа. У 1950 г. сям'я Стагановічаў пераехала ў ЗША. Спачатку Тамара працавала на фабрыках у Нью-Ёрку і Когаўзе, а потым паступіла вучыцца ў «Вэстэрн каледж» у Оксфардзе, дзе сярод іншых прадметаў студэнты вывучалі гісторыю мастацтва і вучыліся маляваць. У час вучобы яна падрабляла, малюючы плакаты і аб'явы для каледжа. 1953/1954 навучальны год стаў апошнім для дзяўчыны. Старанная вучаніца пераскочыла адзін курс: пасля другога года навучання яе перавялі адразу ў старшы клас. Выпускнікоў чакалі іспыты, якія Тамара бліскуча здала, атрымала яшчэ і найвышэйшую адзнаку па спецыялізацыі (мастацтва). Самы важны для сябе экзамен студэнты здавалі Прынстанскаму ўніверсітэту.

Заканчэнне каледжа і атрыманне ступені бакалаўра стала адной з найважнейшых падзеяў у жыцці Т. Стагановіч. Вось яна на фотаздымку ў гэты знамянальны дзень разам з бацькам, які прыехаў на цырымонію ўручэння дыплама, каб парадавацца за дачку. Шчаслівая Тамара ў манты выпускніцы з квадратнай канфедэрацкай на галаве абাপраецца на руку любімага бацькі, які заўсёды натхняў таленавітую дачку на вучобу. Яе радасці не было канца, цяжка было паверыць, што яна, сарамлівая беларуская

дзяўчынка, здолела атрымаць стыпендыю ў амерыканскі каледж і паспяхова яго закончыць. Нямала адвагі спатрэбіцца ёй і пазней, каб паехаць у Нью-Ёрк і дабіцца стыпендыі ў адной з самых прэстыжных навучальных устаноў ЗША – Калумбійскім універсітэце.

Маючы вялікае жаданне атрымаць дыплом магістра прыгожага мастацтва, Т. Стагановіч старанна вучылася на мастацкім аддзяленні ўніверсітэта. Галоўнае, чаго павінны былі дасягнуць будучыя навучэнцы за два гады, – знайсці свой стыль малявання. Спачатку студэнтам прапаноўвалася выбраць мастака або стыль мастацтва пэўнага стагоддзя, вучучы яго і ў тым стылі намалюваць карціну на сучасны сюжэт. Т. Стагановіч выбрала іканапіс, паколькі яе вельмі цікавіў візантыйскі стыль абразоў. Пачала вучыцца досыць складаную тэхніку малявання абразоў на дошках фарбамі, што радовязяцна свежым жаўтком яйка. Штодзень купляла ў невялікай краме толькі адно яйка. Аднойчы гаспадар крамы пашкадаваў дзяўчыну і, мяркуючы, што яна не мае грошай, каб купіць ежу, прапанаваў бясплатна яшчэ і абаранак. Давялося патлумачыць яму, што яйкі патрэбны для малявання.

Захаплялася Т. Стагановіч і мастацтвам Ван Гога, яе прывабляла яго стыль малявання, на чых палотнах адчувала рух прыроды. Яго карціны палёў, дзе

Аляксандр Стагановіч з дачкой Тамарай па заканчэнні яе навучання ў Western College (Oxford, Ohio)

Тамара Стагановіч, Мітэнвальд (Баварыя)

хвалямі гойдаецца жыта, нагадвалі ёй роднае поле ў Нясутычах, палявую сцяжынку сярод жыта, што ўецца пад гару, нібы спрабуючы дасягнуць неба. Прырода заўсёды ўзрушвала мастачку да слёз, яна адчувала сябе яе часцінкай, і таму невыпадкова менавіта гэтая тэматыка стала галоўнай у яе творчасці. Час вучобы на мастацкім факультэце быў найшчаслівым для Т. Стагановіч – яна так доўга марыла аб гэтым! У 1956 г. дзяўчына з Нясутычаў атрымала дыплом магістра прыгожага мастацтва. Неўзабаве яе творы з'явіліся на адной з выставак і атрымалі добры водгук у мастацкім часопісе.

Галоўным для Т. Стагановіч заўсёды было мастацтва, удзел у прэстыжных выстаўках. На працяжце яна зарабляла, займаючыся рэкламай, стварала плакаты, калядныя паштоўкі. З задавальненнем мастачка ілюстравала дзіцячыя кнігі. На выстаўцы медзярытаў за свае працы атрымала залаты медаль. Яна стала фрылансерам (вольным мастаком), малявала карціны дома і адвозіла іх у студыю, дзе яны прадаваліся.

На чужыне Т. Стагановіч сумавала па родных мясцінах, ніколі не забывала пра Беларусь, цікавілася яе гісторыяй, культурай. Яна напісала чатыры вялікія абразы ў візантыйскім стылі і перадала іх у дар беларускай царкве Жыровіцкай Божай Маці ў Кліўлендзе. Для выстаўкі Нью-Ёрскай публічнай бібліятэкі стварыла партрэт Францыска Скарыны ў тэхніцы дрэварыта. Разам з мужам Аляксандрам Кольбам, які вучыўся у Нью-Ёрскім універсітэце, мастачка любіла наведваць розныя галерэі і старалася не прапусіць выставак, што там ладзілі. Ёй вельмі падабаліся невялікія музеі, у пціхай атмасферы якіх адчувала суакай і прыемную асабуду і магла захапляцца прыгажосцю цудоўных карцінаў.

Святлана КОШУР,
г. Каралічы

(Працяг будзе)

Школьнае краязнаўства

Шархуны звяняць з мінуўшчыны

Наш школьны гісторыка-этнаграфічны музей «Спадчына» дзейнічае з 1985 г. З 1987 г. ім кіруе адзін з аўтараў гэтага артыкула. Экспазіцыя апавядае пра жыццё і побыт людзей Воранаўшчыны канца XIX – сярэдзіны XX ст. У музеі сабрана блізу 500 прыладаў сялянскага побыту ад мясцовых жыхароў. Можна пабачыць льняныя вырабы, ткацкія і гаспадарчыя прылады працы, вырабы з саломы і лазы, гаспадарчы рыштунак, конскую вупраж...

Самы ўнікальны музейны прадмет у асноўным фондзе музея – шархуны.

Удзельнікі аб'яднання па інтарэсах «Юныя этнографы» разам з кіраўніком 5 мая 2017 г. правялі фальклорную экспедыцыю ў в. Пяроўцы Забалацкага сельсавета для збору музейных прадметаў.

У склад экспедыцыі ўвайшлі 2 групы школьнікаў па 7 чалавек. Першая група запісала абрады

і звычай святкавання Юр'я ў пяроўскім выкананні. Другая група збірала рэчы хатняга ўжытку. Пад час экспедыцыі ў Генавефы Людвікаўны Кашлей, 91-гадовай жыхаркі в. Пяроўцы, былі знойдзены шархуны (па-мясцоваму шалестуны). Іх Генавефа Людвікаўна беражліва захоўвала ў куфры як добрую памяць. Яна расказала, што ў 1950 г. яе будучы муж Стэфан Вікенцьевіч Кашлей папрасіў кавала Вацлава Юзэфавіча Халача з Забалаці зрабіць шалестуны напярэдадні іх вяселля. Пад час яго (06.04.1950 г.) звінелі шалестуны на шыі каця, калі прыехаў малады па маладую і павёз да шлюбам у Забалацкі касцёл Святой Тройцы. Дарэчы, шалестуны Генавефы Людвікаўны карысталіся на вяселлях жыхары вёсак Забалацкага сельсавета ў 1950-я – 1960-я гг.

Шархуны – музычны інструмент. Называлі іх таксама шаргунцы, ша-

ламкі, шалестуны, бомы, званочки, бразготкі, шархоткі, шамкі – набор пустацельных металічных шарыкаў са шротам унутры і вушкам у верхняй частцы. Пры патрэбнасці ўзнікае меладычнае звонкае рознагалосае гучанне ўнутры замкнёнага корпуса. З 2-й паловы XIX ст. шархуны сталі састаўным элементам бубна.

Шархуны складаюцца з 11-і пустацельных шароў. Пасярэдзіне вялікі шар (60 мм дыяметрам) з лінейным прарэзам у ніжняй частцы, спаяны з дзвюх выпіснутых паловаў. У кожнай з іх – па 4 сіметрычныя адтуліны дыяметрам 8 мм. Астатнія шары, 10 штук, з крыжападобным прарэзам у ніжняй частцы, які заканчваецца 5-ю адтулінамі, дыяметр 4 мм кожная. Шары папарна маюць дыяметр 45, 40, 35, 30, 28 мм. З дапамогай вушка ўсе шары прымацаваны да дроту, што прапушчаны ў скураным поясе.

Шархуны выконвалі важную ролю ў беларускіх абрадах вяселля, масленіцы, калядаў. Іх звон суправаджаў людзей у госці, на кірмаш, у храм, на святы. У масленічныя дні аб'язджалі вакол вёскі маладых коней, быкоў і валоў. На дугу прыбівалі званочки і шархуны, гукі якіх «выганялі нячыстую сілу».

У старажытнасці бразготкі, званочки былі элементам жаночага ўпрыгожвання. У канцы III – пачатку II тыс. да н.э. знойдзены медныя і бронзавыя жаночыя ўпрыгожванні, што спалучылі ў сабе эстэ-

Экспедыцыя «Куток заможнага гаспадары»

тычную, абаронную, магічную, знакавую, засперагальную функцыі.

У Беларусі бразготкі вядомыя з X – XV стст. Бронзавыя бразготкі выяўлены пры раскопках у Полацку, Віцебску, Ваўкавыску, Навагрудку, Турыйску, Гальшанах. Былі атрыбутам жаночага строю. Нашываліся па краях адзення, падвешвалі іх у вянкі і ланцужкі.

Анастасія Мінгілевіч і падкіраўніцтвам Ф. Войшніс напісала даследчую працу «Шархуны – унікальны музейны прадмет гісторыка-этнаграфічнага музея «Спадчына»». Матэрыял прайшоў сур'ёзны адбор на раённы і абласны этап конкурсу «Скарбонка краязнаўчых знаходак» у рамках акцыі «Я гэты край Радзімаю заву».

Шархуны

Маладая даследчыца А. Мінгілевіч упэўненая: «Гісторыя маёй маладой радзімы багатая на таямніцы, якія звязаныя з культурай і побытам беларускага народа. Пацвярджэннем з'яўляецца нашая знаходка – шархуны. Праз

гісторыю ўзнікнення і прымянення аднаго музейнага прадмета мы змаглі пазнаёміцца з традыцыямі і абрадамі нашых продкаў. Шархуны былі выкажнікамі пачуццяў, кампанентамі святаў, сямейных і календарных абрадаў, а таксама жаночым упрыгожаннем, абрэгарам ад небяспекі. Гэта – унікальная рэч, свідка майстэрства і таленту беларусаў...».

Калі вас зацікавіла нашая знаходка, дадатковую інфармацыю можна атрымаць на сайце школы, дзе створаны віртуальны музей, а таксама ў матэрыялах праекта «Падарожжа па школьных музеях» – «Да суседзёў».

Генавефа Людвікаўна ўспамінала, што ў забалацкім наваколлі ў 1930-я – 1950-я гг. пры сватаўстве да «дзеўкі» на коней шалестуноў не чаплялі. Чаплялі, калі ехалі да маладой пад час вяселля і да шлюбам. Шалестуны вешалі на дугу, каб было чуточна, што вяселле едзе. Конь вымыты, пачышчана зброў, з шалестунамі.

Калі апісвалі вяселле, пісьменнікі і краязнаўцы паказвалі, што ў кожным кутку Беларусі вясельны выезд адбываўся на конях з дугою, абвешанай званочкамі. Паэт-язмляк Уладзімір Руль апісвае ў вершы «Апошні раскоп» знаходкі непадалёк в. Нача, якія адкрыў пад час раскопак у 1987 г. вядомы археолаг і этнограф В. Шукевіч: «Зноў шанцуе: бразготка і два бронзалеты».

Гэтым унікальным прадметам зацікавілася навучэнка 9 «А» класа

Валянціна КОЦК, намеснік дырэктара па выхаваўчай рабоце Забалацкай яслі-сад – сярэдняй школы Воранаўскага раёна, Фаіна ВОЙШНІС, кіраўнік гісторыка-этнаграфічнага музея «Спадчына»

Праца дасланая ў рамках акцыі «Я гэты край Радзімаю заву» (конкурс «Скарбонка краязнаўчых знаходак»)

Ф. Войшніс і А. Мінгілевіч, праца з крыніцамі, 2019 г.

Чырвоны адраджэнец

У краме «Акадэмнага» днямі набыў навуковае выданне «Зміцер Жылуновіч: Чырвоны адраджэнец». Яе аўтар – Аляксей Елісееў. У кнізе асвятляецца грамадска-палітычная дзейнасць Змітра Жылуновіча (Цішка Гартнага, 1887 – 1937 гг.). Дарэвалюцыйны сацыял-дэмакрат, нашанівец, адзін з лідараў БСГ у 1917 – 1918 гг., актыўны дзеяч Белнацкамі і беларускіх секцыяў РКП(б), першы старшыня ўрада Саўецкай Сацыялістычнай Рэспублікі Беларусі, актыўны ўдзельнік беларусізацыі, адзін са стваральнікаў легендарнага Інбелкульту, заснавальнік часопіса «Польмя», арганізатар архіўнай і выдавецкай справы БССР, асветнік, публіцыст, арыгінальны гісторык беларус-

кага нацыянальнага руху, Зміцер Жылуновіч уяўляе сабой выбітную, але і супярэчлівую асобу ў гісторыі Беларусі.

У кнізе выкарыстаныя фотадакументы з фондаў Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва, Беларускага дзяржаўнага архіва кінафотафонадакументаў, а таксама Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры.

Навуковы рэдактар выдання – доктар гістарычных навук, прафесар Эмануіл Лофе. Рэцэнзенты – доктар гістарычных навук, прафесар Аляксандр Гужалоўскі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт Валянцін Мазец.

Кніга накладам 200 асобнікаў разлічаная на выклад-

чыкаў, студэнтаў, магістрантаў, аспірантаў, настаўнікаў, а таксама на аматарскай айчынай гісторыі.

Спадзяюся, што прэзентацыі кнігі адбудуцца ў навуковых установах альбо бібліятэках.

Аляксей ШАЛАХОЎСКИ

«Хто любіць свет, нідзе не памірае»

Сёння мы прапануем чытачам газеты вершы Надзеі Дземідовіч. Нарадзілася яна ў 1927 г. на Слонімшчыне. З восені 1941 г. вучылася ў Слонімскай беларускай прагімназіі, што страхавала ад высылкі на прымусовыя працы ў Германію, была сяброўкай Саюза беларускай моладзі. Пазней пра той час яна ўспамінала: «Вучні ўспрынялі гэтую арганізацыю надзвычай добра – як сваю. Гэта былі не гарцэры, як пры Польшчы (імі маглі быць толькі католікі), і не піянеры-інтэрнацыяналісты. СБМ ствараўся для арганізацыі беларускай культурніцкай дзейнасці». Па вайне, баючыся зняволення, некалькі гадоў хавалася, была арыштаваная ў Казахстане, дзе працавала бухгалтарам на хлебакамбінаце. Была асуджаная на 25 гадоў папраўча-працоўных лагераў і 5 гадоў пазбаўлення правоў. У маі – чэрвені 1954 г. брала ўдзел у Кенгірскім паўстанні вязняў. Вызваленая як цяжкахворая ў красавіку 1956 г., вярнулася ў Слоніміскі раён, дзе працавала на

Н. Дземідовіч (справа) пад час прэзентацыі сваёй кнігі (2010 г.)

гаспадарцы, пасля перабралася ў Мінск, да пенсіі працавала на заводзе «Гарызонт». Пасялілася ў пасёлку Калодзішчы непадальск Мінска.

Надзея Раманаўна казала, што пра жыццё ў лагерах можна цэлую кніжку напісаць. Яна і напісала – тры зборнікі вершаў і кнігу ўспамінаў («Век так ня будзе», «Успаміны сэрца майго», «Мы марылі дома спаткацца», «Кенгір»).

У свой час «Краязнаўчая газета» знаёміла з некаторымі яе кнігамі.

Днямі прыйшла скрушная вестка – 4 сакавіка Надзея Раманаўна пакінула гэты свет. Рэдакцыя «Краязнаўчай газеты» шчыра смуткуе з прычыны смерці гераічнай Жанчыны, выказвае спачуванні родным і аднадумцам.

Тэкст і фота
Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

Надзея ДЗЕМІДОВІЧ

Я цябе, зямелька, цалавала

Я цябе, зямелька, цалавала,
Як злы рок з краіны выганяў,
Ад астрогу ў той час уцякала,
Калі злыдзень у хаце панаваў.

Дух у палоне, разбураны хаты,
У людзей добрых хавалася я,
Рок жыццёвы, у ГУЛАГ гоняць каты,
Плача горка матуля мая.

У Мардове гаруе наш тата,
Маму вярнулі з астрога дамоў,
Школы не кідаюць сёстры-дзяўчаты,
Каб не быць рабамі ў «гаспадароў».

Хата агалела, звалі кулакамі,
Ворагам народа забралі мяне.
Ды шнурце ястраб дзікі над палямі,
І пільнуе злосны дзень і ноч мяне.

Ужо ён з тропу збіўся, і гады мінаюць,
Усё не лезе мышка ў пастку да яго.
Птушкі вылятаюць, след не пакідаюць
З роднае краіны, дому сваяго.

Дарога далёка, іду памаліцца
Наісвацішай Маці ў Жыровіцкі храм.
Я зайшла ў Макейкі, зямлі пакланіцца
І жменьку з сабою на долю ўзяць.

Я родну мясіну сваю прагагнала¹,
Дзе мама радзіла, тры гады жыла,
Стайшы на калені, зямлю цалавала,
Каб яна дадому мяне прыняла.

У хусцінку белу я завязала,
Шлях мне незнаёмы да Жыровіц быў...
Плакала, маліла, на грудзях схавала,
А ў святыні пастар нас з ёю свяціў.

Доўга я блудзіла ў халоднай краіне.
І зямля святая мне дапамагла.
На курсы ўночы вучыцца хадзіла,
Як маці за ручку на шляху вяла.

Яшчэ трохі сонца мне там пасвяціла,
Ды знайшоўся ідал, што мяне прадаў.
Яго воўча маці на свет нарадзіла,
Ён мяне задаўна, з год дзіцячых знаў.

За жалезны краты мяне пасадзілі,
Душу надрываў Сталіна скаты,
На доўгія годы мяне асудзілі,
Змарнелі ў няволі лепшыя гады.

Адабраў цябе там ідал той пракляты,
Думаў ён, што порах
пры грудзях нашу...
Мінуў час, вярнула да роднае хаты
І з табою сёння, родная, жыву.

Сумная пясчынка з белай хусткі ўпала,
Да грудзей прыстала, мы з ёю жылі.
Варожая лапа яе не сарвала,
І віхры ў Кенгіры змясці не маглі.

Ды сіла і мары мне ратунак далі,
Мяне на Радзіму ўрэшце прывялі.
Сёння я на волі, у сваім родным краі,
На любімай роднай бацькаўскай зямлі.

¹Перахрысціла

У тэатры «Зніч»

Працягваецца трыццаты сезон Беларускага паэтычнага тэатра аднаго актёра «Зніч».

16 сакавіка ўдзень запрасяць маленькіх глядачоў на лялечны монаспектакль «**Дзівосныя авантуры панюў Кубліцкага ды Заблоцкага**» паводле казачнай аповесці Пятра Васючэнка і Сяргея Кавалёва. Выканаўца – вядучы майстар сцэны Вячаслаў Шакалідо. Ён пазнаёміць з прыгодамі двух панюў, якія нічога не рабілі, давалі да заняпаду гаспадарку, што ні жывёлы, ні хлеба. То й вырашылі пайсці ў свет лепшай долі шукаць...

«Дзівосныя авантуры панюў Кубліцкага ды Заблоцкага»

Увечары дарослыя глядачы пазнаёмяцца з творами Яўгенія Янішчыц у паэтычным монаспектаклі «**Прыпадаю да нябёс**». Выканаўца – заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь Ларыса Горцава, аўтар інсцэніроўкі, рэжысёр-пастаноўшчык – Галіна Дзягілева, музычнае суправаджэнне (цымбалы) – Марыя Кучынская. Распавед будзе пра паэтку, для якой паэзія стала жыццём, сфармавала яе як асобу. Творца, якая мела права сказаць:

Вось са сваім адкрытым светам
Яна бяхыць праз сенакос.
Дзяўчынцы хоцца ў паэты...
О дай апомніцца ёй, лёс!

А паэтычныя вобразы Янішчыц і сёння не адпускаяюць чытача, нязменна саграюць сваім святлом.

19 сакавіка дзедзі пабачаць лялечны монаспектакль-гульнію «**Казачная торба**» (аўтар Лявон Мікіта). Пастаноўка і лялькі Галіны Карбаўнінай, сцэнаграфія і касцюм Алеся Снапок-Сарокіна, кампазітар Уладзімір Прохараў. Выканаўца Леанід Сідарэвіч задасць пытанне: «А ці здагадаецеся вы, што знаходзіцца ў казачнай торбе дзядзькі Пагуляя? Напэўна, не, пакуль не паглядзіце вясёлы спектакль пра звычайную, на першы погляд, торбу...». Яна ў руках Пагуляя зробіцца казачнай. Ды й сам ён можа ўраз прыкінуцца кім заўгодна (напрыклад, Ваўком), каб павесяліць усіх ды прымусіць аднаго з герояў казкі пагуляць з дзедзімі. Дарэчы, усё ў яго руках робіцца незвычайным, казачным і проста чароўным. А ў той торбе знаходзяцца лялькі-цацкі, якія закруцяць сюжэт з гульнямі ды танцамі. І ўсім дзеткам захочацца патанчыць і пагуляць разам з лялькамі-цацкамі дзядзькі Пагуляя.

Увечары дарослага глядача чакае паэтычны монаспектакль «**Не праклінай, што я люблю**» паводле вершаванага рамана «Родныя дзедзі» Ніла Гілевіча. Аўтар інсцэніроўкі, рэжысёр-пастаноўшчык – Галіна Дзягілева, выканаўца – вядучы майстар сцэны Мікалай Лявончык, музычнае суправаджэнне на цымбалах – Дар'я Неўмяржыцкая. У аснове пастаноўкі – самабытны твор, глыбока нацыянальны і па духу, і па моўных сродках. Н. Гілевіч стварае своеасабліваю паэтычную сюіту, дзе гарманічна знітоўваюцца гумарыстычныя ноты і пранікнёная, шчыmlівая музыка каханья, чуюцца напевы роднай зямлі...

23 сакавіка увечары тэатр запрасіць на драматычны монаспектакль «**Выгнанне ў рай**» Ніны Рапа. Выканаўца – Галіна Дзягілева, рэжысёр-пастаноўшчык – Віргінія Тарнаўскайтэ. Стары леталі распадае нам пра лёс полацкай князёўны Рагнеды, падзеі жыцця якой адбываліся на абшарах Полацкага і Кіеўскага княстваў у Х ст. і сталі асновай драматычнага монаспектакля.

Спектаклі праходзяць у тэатральнай зале Культурнага цэнтра касцёла Св. Сымона і Св. Алены (Мінск), дзённыя пачынаюцца а 15-й гадзіне, вечаровыя – а 19-й.

Вольш фармацыі можна атрымаць на сайце teatr-znich.by. Электронны адрас teatr-znich@yandex.by; тэлефоны: +375 17 331 75 53, +375 33 601 77 70, +375 29 631 44 61.

Сакавік

16 – Міхась (сапр. Воўсі) Саламон Міхайлавіч (1890, Дзвінск – 1948), акцёр, рэжысёр, педагог, народны артыст СССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1946) – 130 гадоў з дня нараджэння.

17 – Яфрэменка Аляксей Антопавіч (1910, Краснапольскі р-н – 1977), беларускі і расійскі акцёр, заслужаны артыст Беларусі – 110 гадоў з дня нараджэння.

21 – Багушэвіч Францішак Бенядзікт Казіміравіч (1840, Віленскі пав. – 1900), пісьменнік, публіцыст, перакладчык, адзін з пачынальнікаў новай беларускай літаратуры – 180 гадоў з дня нараджэння.

22 – Пысін Аляксей Васільевіч (1920, Краснапольскі р-н – 1981), паэт, заслужаны работнік культуры Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Янкі Купалы (1968) – 100 гадоў з дня нараджэння.

23 – Бурак Леанід Іванавіч (1930, Вілейскі р-н – 1996), мовазнаўца, заслужаны работнік адукацыі Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

23 – Шашэўскі Васіль Пятровіч (1895, Капыльскі р-н – 1937), празаік, драматург, грамадскі дзеяч – 125 гадоў з дня нараджэння.

23 – Хобатаў Леанід Васільевіч (1950, Рэчыца), мастак манументальна-дэкаратыўнага і станковага жывапісу – 70 гадоў з дня нараджэння.

26 – Зайцаў Дзмітрый Яўгенавіч (1940, Мінск), кінааператар, рэжысёр, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1970), Дзяржаўнай прэміі СССР (1984), Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1996) – 80 гадоў з дня нараджэння.

Народ сказаў...

Настаўнік. Чаму салавей, як пяе свае песні, заплюшчвае вочы?

Вучань. Бо ён іх ведае на памяць.

Настаўнік доўга тлумачыў вучням пра ткацкую справу, пра тое, з чаго шыюць вопратку. А потым запытаўся ў аднаго з вучняў:

– Вось ты, Перагуд, скажы, з чаго пашытыя твае штаны?

– З бабулінай спадніцы.

– **Ашто, Янук, спадабалася табе новая вучыцелька?**

– **Ды яна, мама, нічога сабе: прыгожанькая і не старая. Але, мусіць, яна мала вучылася, бо пра ўсё ў мяне пытаецца.**

Настаўнік, грэючы бок каля печы, навучаў дзяцей, каб яны

ніколі, добра не падумаўшы, не пачыналі гутаркі.

– Лічыце, – кажа, – лепш да сотні спярша, каб мець час

добра абдумаць, што хочаце сказаць.

Толькі гэта сказаў настаўнік, як усе вучні разам загалі: «Раз, два, тры, чатыры...» – і так аж да сотні. А пасля як гукнуць: – Ваша крысо гарыць!

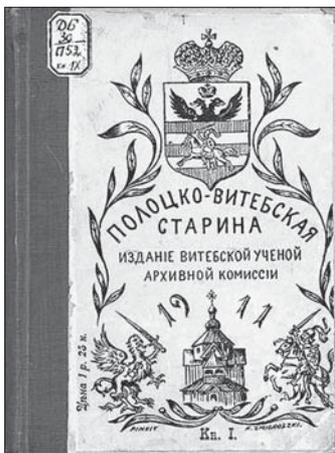
Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 9

Уздоўж: 1. Дружба. 5. Авіатар. 6. Адліга. 8. Дровы. 13. Краса. 14. Рокат. 15. Скарн. 16. Згода. 18. Узлёт. 20. Лаўр. 22. Каляды. 24. Артыкул. 25. Мама. 26. Пароша.
Упоперак: 1. Драбок. 2. Бог. 3. Віно. 4. Рай. 7. Лакаматыў. 9. Маразы. 10. Вікторыя. 11. Кот. 12. Чайнік. 15. Слалам. 17. Адрына. 19. Лекі. 21. Шры. 23. Ага!

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПОЛІЎКА – даўняя рэдкая страву, падкалочаная мукой. Спачатку варылі мяса з прыправамі (цыбуляй, часнаком, кропам), у посныя дні – грыбы, рыбу з алеем. Потым страву падкалочвалі мукой: невялікую яе колькасць разводзілі вадою і залівалі ў гаршчок (часам закалочвалі сухую муку), потым далівалі хлебны квас або сыроватку, бурачны расол. На Віцебшчыне ў поліўку дадавалі хлебную рошчуну. У Глыбоцкім, Пастаўскім раёнах поліўку гатавалі і са свіной крыві. Па Глушчыне поліўку называюць булён ад мяса, рыбы. На Магілёўшчыне, Заходнім і Цэнтральным Палессі поліўка – старая назва заціркі, калатушы.

«Полоцко-Витебская старина», кн. 1, 1911 г.

дывны зборнік навуковых працаў, гістарычных артыкулаў, архіўных дакументаў. Падрыхтаваны і выдадзены Віцебскай вучонай архіўнай камісіяй у 1909 – 1916 гг. у Віцебску. Выйшлі 4 кнігі (выпускі): «Труды Витебской учёной архивной комиссии», кн. 1, 1910; «Полоцко-Витебская старина», кн. 1,

1911; вып. 2, 1912; вып. 3, 1916. У «Полоцко-Витебской старине» надрукаваны працы і артыкулы «Полацкі князь Усяслаў і яго час» Дз. Леанардава, «Сказанні ісландскіх або скандынаўскіх сагаў пра Полацк, князёў полацкіх і р. Заходнюю Дзвіну» і «Гістарычны нарыс Віцебскай Беларусі» А. Сапунова, «Мясцічка Бешанковічы» І. Рабіна, мемуары ўдзельнікаў вайны 1812 г. у Беларусі, справадзачы аб працы Віцебскай вучонай архіўнай камісіі.

ПОЛЬКА (чэш. polka ad půlka палавіна) – чэшскі народны танец. У 1840-я гг. быў пашыраны ў Еўропе як бальны танец. Увайшоўшы ў побыт беларусаў, полька трансфармавалася ў нацыянальным духу. У розных рэгіёнах узніклі лакальныя варыянты, якія асіміляваліся з мясцовым харэаграфічным фальклорам і станавіліся народнымі.

Лёгкасць пранікнення полькі ў беларускую харэаграфію абумоўлена пэўнай блізкасцю яе да беларускіх нацыянальных харэаграфічных традыцыяў (2-дольнасць метра, хуткі тэмп, прастата рухаў і кампазіцыйнай пабудовы, жыццярэадны настрой).

Выконваецца па крузе ў парах, асноўны рух – паўкрокі з паваротам, якія ўпрыгожваюцца разнастайнымі дробнымі па (падскокамі, прысядкай, паваротамі і інш.). Бытуе ў мностве музычных і харэаграфічных варыянтаў, частка суправаджаецца прыпеўкамі. У

назвах беларускай полькі адлюстраваны тэрыторыя пашырэння («Барысаўская», «Віцяблянка»), асаблівасці харэаграфічнай будовы («Рассыпуха», «Вязанка»), характар лексікі і выканання («Крутуха», «Ківуха», «Драбней маку», «3 прысюдамі», «На пяце», «Паважна», «Какетка»), эмацыйны, часта гумарыстычны настрой («Шэльма», «Расцяпа», «Гопсясюся», «Злодзей»), звычкі і рухы жывёлаў, з'явы прыроды («Зайчык», «Бабачка», «Дожджык», «Вецер»), імёны дзейных асобаў і колішніх найлепшых выканаўцаў («Янка», «Альбіна», «Жукаўка»), назвы старадаўніх танцаў, з якімі злілася полька («Трасуха», «Мазурполька») і інш.

Полька

ПОЛКА – 1) кавалак тканіны ва ўсю першапачатковую шырыню; 2) кавалак грубага палатна або палавіна посцілкі для пераносу сена, саломы ці травы. Называлася таксама лясёнка. Для зручнасці часамі па рагах полкі прышывалі паскі.

«**ПОЛОЦКО-ВИТЕБСКАЯ СТАРИНА**» – (да 1910 «Труды Витебской учёной архивной комиссии»), перыя-